

MINDENBEN MEGTALÁLOM A SZÉPSÉGET

beszélgetés Raffay Béla szobrászművésszel

Csaknem kétszáz oldalas, gondosan szerkesztett, ragyogó külsejű színes album jelent meg Raffay Béla szobrászművészről, aki Salföldön él és alkot. Immár több mint három évtizede otthonos a Balaton-felvidéken, ezen a szépséges pannon tájon, amely meghatározója lett művészetének. A siker, a népszerűség itt találta meg, a falu elválaszthatatlan lett a nevétől, mint oly sok más művésztől. Raffay Bélával csodálatos és fájdalmas dolgok történtek itt, de hite, konok akarata a legkiválóbb kortárs szobrászok közé emelte. Nem csábult el, és soha nem adta fel. A halálos kórt is legyűrte. Díjai arról adnak hírt, hogy figyelnek rá, megbecsülik ezt a hallgatólag művészbembert. Életéről, pályájáról beszélgettem vele, a holtpontról és az ívekről, a nekirugaszkodásokról és a megérkezésekről, a mesterekről és a barátokról. Szóba kerültek persze a támadások is, mert hát a jó szándékú kezek mellett az ő életét sem kerülik el a buktatók, a mások által lerakott csapdák. Az ideálisnak hitt körülmények tehát sokszor félrevezetők, de Raffay Béla lelkében azért ott fénylik az örök derű.

Hol nőttél fel? Milyen volt gyerekkorod világa, környezete?

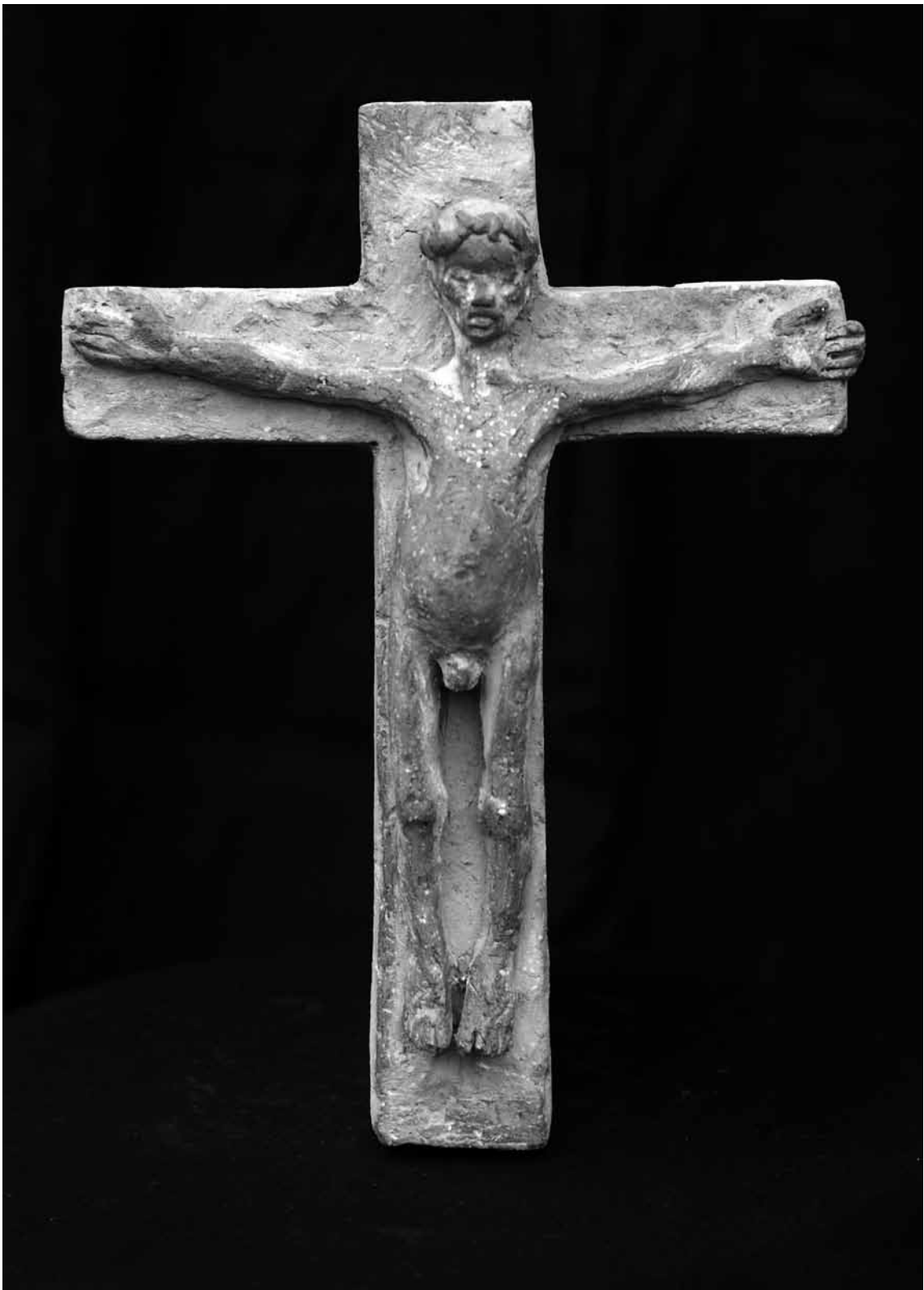
Sopronban születtem 1944. október 25-én. Nagyszüleim akkor mind Sopronban éltek. Születésemkor apám már visszatért a Don-kanyarból, ahol alhadnagyként az egyik 42-es mozsárágyú kezelő személyzetéhez tartozott. Ez volt a legnagyobb ágyú, százhusz ember tartozott hozzá, huszan jöttek haza. A lövedék ötszáz kilós volt, a becsapódás helyén két emelet mélységű gödröt hagyott. Soha nem mesélt a háborúról, mert most már tudom, arról nem lehet mesélni. Annyit mondott csak, hogy azért nem fagyott meg, mert nagyanyám angóra alsót küldött utána. Sopron bombázása után, én még csecsemő voltam, leköltöztünk Zala megyébe, Kútfejre, ahol a frontot pincékben bújkálva vészeltük át. Kútfej azóta Tornyiszentmiklóshoz tartozik.

Ebből a korból emlékszem, hogy apámmal hóembert építettünk, a szomszéd gyerekek kis malmot csináltak a patakra, amibe én bámészkodás közben beleestem. Nagyon fel voltam öltözve, a sok pulóver fölé még egy irhabundát is rám adtak, alig bírtam mozdulni, szinte lebegtem a víz tetején, hamar kihalásztak, és én magam nem is lettem vizes. Nagy élményem volt a disznóölés, a plébános úr által megsebzett vadkacsa, a lovak és a tehéncsorda.

Mikor derült ki, hogy készséged van a képzőművészethez? Formáztál, mintáztál kisdíákként?

Meghatározó élményem volt, hogy hároméves koromban karácsonyra plasztilint kaptam. Eleinte csak szagolgattam, máig nagyon szeretem a szagát, nem tudtam vele mit kezdeni. Apám leült velem és megmutatta, hogy kell gombát mintázni. Ekkoriban a MAORT-nál (MagyarAmerikai Olaj Részvénytársaság) dolgozott mint földmérő, majd egy magán tégl- és mészégető üzemben. Ott a főmérnök elsikkasztotta a tulajdonos pénzét, s hogy időt nyerjen, feljelentette apámat, majd disszidált. Apám ekkor a Keresztény Demokrata Pártot is szervezte azon a vidéken, ez is közrejátszott abban, hogy 1948-ban egy évre internálták. 1949-ben szabadult, miután kiderült az ártatlansága, de addigra az egészsége megromlott. Jóvátételről persze szó sem esett, örülhetett, hogy élve megúsza. Mikor elvitték, engem István öcsémmel együtt a nagyszülők vettek magukhoz Sopronba. (Már négyen voltunk testvérek és úton volt az ötödik.) Itt mindjárt óvodába kerültünk, ahol már nagy sikerem volt az általam mintázott gombákkal. Ekkor már sokat rajzoltam, a családban mondogatták, hogy belőlem művész lesz.

Apám a második év után a soproni egyetemről ment a frontra, mikor visszajött az internálásból, felszólították, hogy fejezze be az egyetemet. Kohómérnök szakra járt, anyám a dékáni hivatalban kapott állást, így már az egész család újra Sopronban élt. Ebben az időben mondhatott le véglegesen apám arról a vágyáról, hogy karmester legyen. Ennek a vágnak köszönhetjük, hogy később mindannyiunkat tanítottak valamilyen hangszeren játszani (heten vagyunk testvérek). Kilencéves koromig külső szemlélőként éltem meg az életemet, addig csak történtek velem a dolgok, többnyire semmit nem értettem. Akkor jöttem rá az olvasás ízére. Addig inkább csak megtanultam az olvasmányokat, csak

betűnként tudtam silabizálni. Anyai nagyanyám olvastatott velem, elővette Petőfi összes költeményei című könyvét. Az első nagyobb lélegzetű írás *Az apostol* volt, amit felolvastam neki. Ezt már értettem, nagy hatással volt rám. Azóta is az egyik mozgatórugóm, hogy meg kell jobbitani a társadalmat, bár már ne lenne rá szükség.

1950-ben apám Budapesten kapott állást, a család 1954-ben költözött utána. Ahogy felköltöztünk, apámat Vácra helyezték. Évekig ingázott szegény mindennapi rosszulletekkel küszködve.

A budai várban a Táncsics Mihály utcai iskolába jártam. Év elején néhány nap alatt végigolvastam az összes tan-könyvet, ekkorra már imádtam olvasni. Rengeteget köszönhetünk apámnak, aki a legnehezebb időkben is megtalálta a módját annak, hogy könyvet vásároljon. Kilencen voltunk egy keresővel, természetesen nagyszüleim és nagynéném is úgy gondolták, támogatniuk kell minket. Apámat pazarlónak tartották, amikor látták, hogy fizetéskor 10-15 könyvvel jön haza. Én így utólag nem is tudom, hogyan köszönhetem volna meg neki mindezt, minden elképzelésünket segítette.

Rajz szakkörbe jártam, az iskolában az összes ünnepre az aulát körbe dekoráltuk, amihez rengeteg rajzot készítettem. Tizenhárom éves koromban korengedéllyel felvettek a Fő utcai képzőművész körbe. Rajzra Mészáros Mihály, mintázásra Kőfalvi Sándor tanított. Gyorsan fejlődtem, elképesztő gyorsasággal készítettem teljes tónusú ceruzarajzokat az Izomember című szoborról. Megvan még egy belőlük, ma sem vallanék vele szégyent.

Tudom, hogy a képzőművészeti gimnáziumban és a főiskolán Somogyi József szobrászművész növendéke voltál, aki Sanyikának hívott. Mit kaptál tőle útravalóul? Követted vagy elszakadtál az ő művészetétől?

1958-ban felvettek a Magyar Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba. Negyedévben kerültem Somogyi Józsefhez, ami olyan volt, mintha bebocsátást nyertem volna a Paradicsomba. Akkoriban majdnem mindennap reggeltől estig bent voltam a gimnáziumban. Délelőtt négy óra szakmai munka, délután közismereti tárgyak, azután estig mintázó szakkör. Akkor mindnyájan a hatása alá kerültünk. Mi is Somogyi-szobrokat csináltunk, de nem ez volt a meghatározó, ő az életre, kultúrára tanított minket. Sokszor úgy ment el a négy óra délelőtt és a délutáni szakkör is, hogy hozzá sem nyúltunk az agyaghoz, hanem szinte révületben hallgattuk, és ő mesélt, beszélt zenéről, költészetéről, irodalomról, rajzról, szobrászatról, a természetéről és az életről. A főiskolán ugyanez folytatódott, bár kicsit ritkábban, és itt már mindenki próbált a saját útján járni. Ő ennek az útnak a megtalálásában segített mindannyiunkat nagyon bölcsen. Szakmai és emberi nagysága életre szóló útmutatást jelent.

Meg kell emlékezmem Barna Józsefről, esztétikatanárunkról, akitől szintén nagyon sokat kaptam és Barcsay Jenőről, aki szintén nagy hatással volt rám. Nagy tekintélyű, szigorú tanár volt. Elfogadtuk ezt a szigort, hiszen óriási tudás és igényesség állt mögötte. Az anatómia terem tele volt nagy fekete táblákkal. Odaállt elé és fejből lerajzolt sorba minden csontot több nézetből, majd minden izmot mindenféle nézetből és mozdulatban, utána részletesen elmagyarázta. Mindig magyar elnevezést használt, lényegében átadta nekünk a tudását a legjobb hatásokkal.

Megkövetelte szigorúan, hogy mi is fejből tudjuk lerajzolni az összes csontot, izmot és aztán az egész embert mindenféle nézetből. (Később, amikor orvos barátaim lehetőséget biztosítottak arra, hogy részt vegyek egy orvosi továbbképzésként szervezett csontkovács tanfolyamon, igen nagy hasznát vettem a csak Barcsaytól tanulható anatómiai tudásomnak.) Emlékszem, több csontváz is volt az anatómia teremben a vas tartó-állványokon, ezeket ő fél kézzel, kinyújtott karral vitte ide-oda. Szünetben mi is megpróbáltuk, és legnagyobb döbbenetünkre ez senkinek sem sikerült. Velünk együtt járt Baticz Levente is, aki kalapácsvető volt a főiskola előtt, bárkit felkapott és megpörgetett a nyaka körül. Hát a csontváz cipelés neki sem sikerült. Mi szobrászok általában megbecsültük a testi erőt, és erősítettük is magunkat minden lehető módon. Barcsayról sok anekdota keringett. Egyik tanítványa mesélte, hogy egy presszóban találkoztak, és ő udvariasan fel akarta kapni a mestere akatáskáját, de nem bírta felvenni. Később titokban megnézte és tele volt kövekkel, ezzel erősítette magát. Barcsay mester pedig akkor már jócskán benne volt a korban.

A főiskolai időszak alatt fél év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték? Mit követtél el?

A főiskola utolsó évében, 1966/67-ben a bölcsészkarról átjöttek néhányan, akik kapcsolatot tartottak a nyugati diáklázadások vezetőivel (Rudi Dutchke, Cohn Bendit), és egy ultrabalos maoista szervezkedésbe vontak be párunkat. Úgy láttam a kezdeti meglehetősen hiányzó információink alapján, hogy itt is kulturális forradalmat kellene csinálni.

Példaképeink a nagy mexikói festők voltak (Rivera, Siqueros, Orozco). Mikor kiderült számomra, hogy a kulturális forradalom Kínában a régi hagyományok és kultúra elpusztítását jelenti. Tudtam, ehhez nekem semmi közöm nem lehet, különösen, amikor fegyveres harcra buzdító rölapot adott ki a szervezetünk. Akkor már úgy gondoltam, kilépek. Elkéstem vele, mert letartóztattak, stílusosan a Szépművészeti Múzeumban, ahol egy másnapi illegális találkozó helyszínét néztem meg. A csoport konspirációja csapnivaló volt, addigra a Belügyminisztérium tökéletesen feltérképezte a szervezetet. Természetesen nagy segítséget jelentett ehhez az a bizonyos fegyveres felkelésre buzdító rölap, amit a szervezet több állami vezetőnek és prominens személynek is elküldött, amit persze a postát megkapók provokációnak vélték, és szinte mindannyian feljelentést tettek. Én a kilencedrendű vádlott voltam, azért kerültem a vádlottak padjára, mert engem bíztak meg egy stencilgép elkészítésével. Ez akkor főbenjáró bűn volt. A gépből mindössze egy henger készült el, így hat hónap felfüggesztett börtönt kaptam.

Be is akartak szervezni, hogy jelentéseket készíts.

Az utolsó tárgyalás után egy ügyvéd meghívott egy presszóba. Ott megkérdezte tőlem, hogy akarok-e nagy szobrászkariert csinálni. Azt mondtam, hogy természetesen, ez minden vágyam. Erre azt válaszolta, hogy akkor tartsam a kapcsolatot az elítélt társaimmal és jelentsek róluk. Azt feleltem, hogy ilyen áron nem kell a karrier. Nem erősködött tovább, ennyiben maradtunk.

Milyen retorzióval járt, hogy nemet mondtál? Kiszakadtál a művészeti életből?

Akkoriban a Képző- és Iparművészeti Lektorátuson működött a munkaelosztó bizottság, akik a szobrász és murális munkákat osztották szét. Minden főiskolát végzettnek járt egy munka, majd annak sikere után a többi. Én nem kaptam, pedig mesterem, Somogyi József mindent elkövetett, hogy adjanak. Neki mindig meg is ígérték, néha a fülem hallatára, de aztán mégsem kaptam.

Hogyan vészelted át ezt az időszakot?

Még ügyvédem tanácsára elmentem az Ipari Szerelvény és Gépgyárba, itt hét hónapig dolgoztam betanított munkásként, ötven-hatvan éves rozoga gépeken fűrtam, martam, esztergáltam állandó balesetveszélyben. Ha nem tudtam a normát teljesíteni, a művezető tolt le, ha túlteljesítettem, a munkatársaim. Sokszor a gép alá bújva vártam, mikor repül ki a munkadarab, mert minden elszorító csavar selejtes volt. Ezután megkeresett Malgot István, aki az összeesküvésben a felső kapcsolatomból volt, és megkért, tanítsam ki a precíziós formázásra, amiről akkor nekem sem volt halvány fogalmam se. Még élt édesapám, aki kohómérnök volt, részben ő okított ki, részben a műszaki könyvtárból megtanultam elméletben, majd kiokítottam Malgotot is. Ezután jelentkeztünk a Kőbányai Vas- és Acélöntődébe precíziós formázónak. Ott meghallottam, hogy centrifugálöntőket is keresnek sokkal magasabb fizetésért. Én inkább azt választottam. Mindenki le akart beszélni, de nem tágítottam. Szerencsém volt, mert a művezetőnek szimpatikus voltam, és rábeszélte, hogy kezdjem olvasztárként. Így is lett, és így fokozatosan tanultam bele a pörgetős munkába, ami bizony nehéz volt a sokszor 70-80 fokban. Volt olyan nyári nap, amikor tíz új dolgozó lépett be, a műszak végéig csak egy bírta, de másnap már az se jött. Ezt egy év és egy hónapig csináltam. Ezután a Csepeli Tanács szakreferenseként dolgoztam fél évig havi 500 forintért. Itt ismerkedtem meg egy általam ellenőrzött szakkörön Felhősi Istvánnal, aki akkor 18 éves volt és kitűnő szerszámlakatos. Tehetségesnek láttam, segítettem neki a főiskolára felkészülni. (Ma Európa Nostra-díjas restaurátor.)

Ezután a Köztisztasági Hivatalhoz mentem rakodómunkásnak, ahol alkalmanként sőt kellett vagonból kilapátolni. Azzal nagyon jól lehetett keresni. Gyűjtöttem a pénzt műteremre. Amikor a sóidény elmúlt, beléptem a Bépa KTSZ fotómozaik rakó részlegébe, amit Erdély Miklós, a magyar avantgard akkori vezéralakja vezetett. Itt fotómozaikot raktunk, s lassan Miklós jobbkeze lettem. Segítettem egyes művei kivitelezésében, happeningek előkészítésében, technikai segéderőként. Sokat fotóztam happeningeket később a Halász színházban is. Miklós nagyon szórakoztató egyéniség volt, jó volt a társaságában lenni. Előbb-utóbb már magam nagyítottam a fotómozaikhoz szükséges, sokszor akár 70 négyzetméteres fotókat is. A Halász színház tagjairól gipszmaszkokat öntöttem, valamelyik előadásukhoz. A

fotómozaik révén később vállaltam önállóan eleinte tört porcelán, majd muránói üvegmozaikok kivitelezését. Ebből már megéltem, egyre kevesebb alkalmi munkát kellett vállalnom.

Pólya József, Szabó Zoltán, Ludmány Ottó terveit kiviteleztem teljes körűen, mint például a margitszigeti szabadtéri színpad két nagy mozaik falát.

Utolsó, másoknak kivitelezett munkám Pólya Józsefnek a soproni Casinóba tervezett festett famennyezete, amit nem akartam elvállalni, mivel a festés nekem nem nagyon ment a gimnáziumban, és azóta sem festettem. Pólya rávette, hogy fessek néhány próbadarabot. Ezekből az első kettő katasztrofális lett, a harmadik tűrhető, a negyedik már elfogadható és akkor varázsütésre ráéreztem úgy, hogy a kész mű már teljesen profi, majdhogynem virtuóz lett.

Mikor kaptál először megrendelést?

Az első szobormegrendelésemet 1985-ben kaptam, a kitűnő ötvös, Bardócz Barna barátom közbenjárására. Szilfából kellett faragnom egy vadkant 230 cm hosszú, 150 cm magas méretben. Elkezdtem bújni a vadászati témájú könyveket, meg a Nimród újságot, és kiderült, hogy régen ekkorára nőttek meg a vadkanok. A megrendelő ragaszkodott a szilfához, ezért elég nagy bajban voltam. Tanácstalan voltam, ezért Baski Sándorhoz fordultam, az akkori tapolcai tanácselnökhöz segítségért. Hamarosan visszahívtam, hogy az erdészek azt mondták, reménytelen az eset, több évig is eltarthat, míg találnak ekkora szilfát, különösen, hogy egész Eruópában kipusztulóban vannak a szilfák. Újabb két hét múlva megint felhívtam, hogy azonnal menjek Szigligetre, mert ott kivágtak egy óriási szilfát. Biciklire pattantam, és az utolsó pillanatban érkeztem a fához, mert már rátették a rönkre a láncfűrész, hogy felaprítsák tüzifának. 186 cm volt az átmérője, teljesen egészséges volt, azért vágták ki, mert egy száraz gallya majdnem ráesett egy Trabantra. Emiatt vérzett a szívem, hogy miért vágták ki ezt a gyönyörű faóriást. Másrészt örültem, hogy megoldódott a problémám.

Mikor költöztél Salföldre? Miért ezt a vidéket választottad? Mit adott neked ez a táj?

A mozaikműhelyben nagyon jó volt a légkör, a fénykorban tízen dolgoztunk ott. Szerettünk volna együtt nyaralni, ezért közösen vettünk egy házat Salföldön. Egy év múlva, 1976-ban már látszott, hogy nem fog menni a közösködés. Az a ház Somogyi Győzőé lett, én pedig megvettem az utca túloldalán István öcsémrel és Erdély Miklóssal közösen a jelenlegi házunkat, amit nekik aztán kifizettem.

Ez a vidék nagyon tetszett nekem. Később, miután leégett a ház és újjáépítettem, sokszor azon kaptam magam, hogy már félórája támaszkodom a lapátnyélre és csak gyönyörködöm a kilátásban.

Alkalmi munkáim során találkoztam először az itteni kövekkel, sokszor több teherautónyit kellett feldarabolnom. Eközben kiismertem a kövek természetét, és felfedeztem szépségüket, az itteni homokkő számtalan színváltozatát a kvarcittól a vöröskőig. Ezután megbízásaimmal kapcsolatban felfedeztem magamnak a bazaltot, bazalttufát, majd a tapolcai és a Füred környéki mészköveket. Homokkőből, bazaltból, tufából, mészkőből sok szobrot készítettem.

Hogyan teltek itt a kezdeti évek?

Eleinte itt, a mozaik munka mellett, ha az éppen nem volt, és pénzre volt szükségem, építkezéseken vállaltam munkát. Hosszú évekig nem csináltam szobrot, csak a fejemben, de azért mindenkinek szobrászként mutatkoztam be, míg nem valaki megkérdezte, hogy hol láthatók a szobraim? Akkor rájöttem, hogy azért meg is kellene csinálni, amit elképzelek. Elkezdtem kispasztikákat készíteni. A lehetőségeim korlátozottak voltak, ezért hol egy-egy darab fát faragtam meg, hol egy maréknyi kőből köszörültem ki egy-egy kispasztikát.

Mikor indult el veled igazán a szekér?

A vadkan című szobrom volt az indító lökés, hogy a szobrászattól éljek meg. 1989-ben volt hosszú idő után a második egyéni kiállításom. Ez egybeesett a Veszprémi Művész Céh megalakulásával, amit Felhősi István szervező munkájának köszönhetünk, aki időközben Veszprémbe költözött. A céh megalakulása az én házamban történt, miután az alapítók megnézték Badacsonytomajon a kiállításomat, megválasztottak az első céhmesternek. Ezután egyre több

megrendelést kaptam, s azóta a művészetemből élek.

Csaknem félszáz köztéri szobrod áll Veszprém megyében. Melyek a kedvenceid?

Nehéz a szobraim közül kedvenceket kijelölni. Tapolcán kedvencem valamennyi ivókutam, annak idején Baski Sándor, aki egy európai gondolkodású tanácselnök volt, rendelt tőlem nyolc darab vízköpőt, hogy majd ezekből sorra ivókutak készülnek. Tizenhat év alatt ebből csak öt készült el. Manapság igénytelenebbek az önkormányzatok, és valószínűleg kevesebb a pénz is, legalábbis a műalkotásokra. Veszprémben tíz köztéri szobrom áll, ebből egyet sem a város rendelt. A Pannon Egyetem, civil szervezetek és magánvállalkozások bíztak meg elkészítésükkel. Veszprémi szobraim közül kiemelném a Könyv című szobromat, amit a Prospektus nyomda, az Anya gyermekével címűt, amit a Jutasi út 89-91. sz. társasházak lakóközössége, aminek hajtómotorja Bene Sándor, rendelt meg, az Endrődi mellszobromat, amit a Jeruzsálemhegyi Baráti Kör finanszírozott. A Pannon Egyetem rendkívüli vállalkozása alapító professzorainak arcképcsarnoka. Dr. Gaál Zoltán és munkatársai sokat dolgoztak az anyagi feltételek megteremtésén. Élmeny volt, amikor egy-egy professzorportré készítés fázisában eljöttek a műterembe a professzortársak, és anekdotáztak az egyetem alapításáról, és a kezdeti időszakáról.

A nevedről, művészetedről a legtöbb embernek először a marokszobraid jutnak eszébe, ezek ugranak be. Hogyan születtek?

A kis méretek eleinte szükségszerűségből kezdtek érdekelni. Egyszer eltört a lábam, hat hétig tétlenségre voltam kárhoztatva, amit nem sokáig bírtam. Kifeküdtem egy nyugágyba, a karfájára kötöztem szigetelőszalaggal egy kézi közsörügépet, fogtam egy kis bazalt kockakövet és kiköszörültem belőle az Ölelkezők című szobromat. Már előzőleg gondolkodtam azon, hogy lehet a legegyszerűbb formákba a legtöbb mondandót sűríteni. Eleinte csináltam egy-két kuporgó figurát, de láttam, hogy ezek túl naturálisak és bonyolultak, nem akartam, hogy ez a bonyolultság elterelje a lényegről a figyelmet, úgy éreztem ezért, hogy egyszerűsíteni kell a formát. A legegyszerűbb forma a gömb, ebbe próbáltam álmodni a kuporgó embert. Így született meg az első kuporgóm, aminek azóta sok változata jött létre. Egy ilyen szobor elfér az ember kezében. Géczy János elnevezte őket marokszobroknak.

Milyen anyaggal dolgozol legszívesebben?

Minden anyag, amivel dolgozom, a szépségnek más és más formáját engedi magából kibontani. Legszívesebben kemény anyagokat használok, az agyagot, gipszet jellegtelen, könnyen formálható anyagnak tartom, ezért a samottmasszából, terrakottából készített szobraimon étetés után tovább dolgozom, akkor adom meg végső formájukat. Igazán a kemény kövek a kedvenceim, a kvarcit, bazalt, gránit. Sajnos ezeknek igen drága a megmunkálása, mivel igazán csak gyémánt szerszámokkal lehet őket alakítani. Fából is a kemény fákat szeretem, a bukszust, szilvafát, szilfát. Mindig megkeresem azt az anyagot, amit a fejemben létrehozott szoborforma megkíván.

Aktjaidon gyönyörűek a női mellek, ugyanakkor alakjaid erősek, vaskosak. Mi a te szépségideálod? Szerinted mi a szép?

Valóban vannak erős, egészségesen vaskos, néha kövér nőket ábrázoló szobraim is, de vannak vékony figuráim is. A szépség sokféle, az én örömöm a szépségben éppen ez a sokféleség. Így tehát nincs egy ideáлом. A sokszínűség az ideáлом, mindenben megtalálom a szépséget. Egy idős hölgy ugyanolyan szép lehet számomra, mint egy fiatal nő, különösen, ha a lelke is szép, nem adnám száz üresfejű bombázó médiasztárért. Vannak tökéletes alkatú nők, mégpedig egymástól hihetetlenül különbözőek, mert egyéniségek és minden porcikájuk egyéni. Nem lehet egy kánont összeállítani, mint ahogy a görögök tették, ugyan a férfi szépségideáljuk ma is tökéletesnek mondható, de ma már hiányzik nekünk belőle az egyéniség, a különőség. A görög nőideálnál kicsit más a helyzet, ma már a mi ízlésünknek nem felel meg. Lapos a feneké, és semmi érdekesség nincs a testén, nekem unalmas. Nekem az a szép, ami nekem tetszik.

Modell után vagy emlékezetből dolgozol?

Annak idején modell után csináltam a tanulmányaimat, manapság inkább csak az élő emberről készített portréhoz kell a modell, de még ezt is helyettesíthetik a fotók. A fejemből, emlékeimből dolgozom, vagy megkonstruálom a szobrot, néha nagy ritkán megnézek egy-egy részletet, izmot, különleges mozdulatoknál élő modellen, de sokszor direkt változtatok a valóságon, mert annak égi mása többet mond.

A szerettezéseket ábrázoló figuráid mintha valamiféle ősi, gátlástalan, vad szenvedélyt sugároznának. A szerelem lényegét hogyan tudnád meghatározni?

A szerelem lényegét szavakban nem tudom meghatározni, erre ott vannak a szobraim, de tudom ajánlani Dávidházi Péter irodalomtörténész *A szerelem idejének formája* című írását, melyben szinte mindent leír, amit az írás témájául szolgáló szobrom tartalmaz. Az idén kiadott albumomban olvasható Dávidházi elemzése. Én a forma művésze vagyok, Péter a szavaké.

Érdekel a pénz, foglalkoztatnak anyagi kérdések? Milyen színvonalon élsz?

A pénz akkor érdekel, amikor nincs, vagyis mostanában szinte állandóan. Utóbbi időben nagyon megcsappantak a megbízások, szinte csak politikai megbízásból születnek szobrok, de azt látom, hogy a politika megöli a művészetet. Amikor a legjobban ment, akkor sem tudtam félretenni, de azt mondhatom, hogy jól életem. Számomra a jó élet nem az anyagiakon múlik, nem látok egy nálam gazdagabb embert sem, aki nálam boldogabb.

Különleges, egyszerű emberekkel találkozhattam, mértékeim szerinti teljes életet élhettem. Természetesen több pénzzel tudnék változtatni a munkakörülményeimen. Sok olyan tervem van, amit megvalósíthatnék egy biztonságosabb anyagi háttérrel. A monumentalitás nem tartozik a jelenlegi lehetőségeimhez, és persze az ebben rejlő problémák is nagyon érdekelnek.

Milyen művészi, társadalmi elismerésben részesültél? Megbecsülnek itt vidéken?

Utóbbi időben elhalmoztak kitüntetésekkel, akik ismerik munkásságomat, megbecsülnek. 1993-ban a Honvédelmi Minisztérium I. osztályú honvédelemért kitüntető címét kaptam meg a veszprémi Jutaspusztán balesetet szenvedett katonák emlékművéért. 1994-ben Pro Comitatu-, 2005-ben Veszprém Megyei Prima-díjas lettem. 2006-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével tüntettek ki. A Bojtor Károly-díjat és Veszprém Megye Érdemrendjét 2007-ben adták át.

Szobrászként hová tartozol? Kötődés csoporthoz, irányzathoz?

Szobrászként magányosnak érzem magam, nem csatlakoztam se csoportokhoz, se irányzatokhoz. Ez hátrány is, meg előny is, nem használom ki se csoportok, se irányzatok farvizét. Ennyiben nehezebb a dolgom, de így alakulhatott ki a saját hangom. Én mindig azt csináltam, ami engem érdekelt, így el tudtam kerülni a modorosságot, a divatokat, az egyformaságot, és több dologban tudtam újat teremteni.

Pár éve súlyos beteg lettél, de kilábalnál belőle. Min mentél keresztül? Félsz a haláltól?

A 2000. év volt a köztéri munkákat tekintve a legsikeresebb évem. Addigi legnagyobb munkám a tapolcai Szent István szobor avatása után derült ki, hogy Non Hodgkin Lymphómám van. Ez egy rosszindulatú daganatos nyirokrendszeri betegség. Mint később megtudtam, annak is egy igen agresszív formája, ami kezelés nélkül két hónapon belül elvitt volna. Ez szerencse is volt, mert az egyik legjobban gyógyítható változat volt. Ekkor hirtelen, mint mikor borús időben kisüt a nap, csodaszépnek kezdtem látni a világot. Mindenre rácsodálkoztam, hogy nahát ez is milyen szép, meg az is, milyen csodálatos. Hol azt gondoltam, hogy nem akarom itthagyni ezt a szép világot, hol azt, hogy teljes életet éltem, akár meg is halhatok. Kiderült, hogy milyen sokan szeretnek és ezért érdemes még itt maradnom. Nem vagyok

beszédese ember, ezért sokan úgy gondolják, magamnak való, zárkózott ember vagyok. Nem így van. Sokat jelentenek számomra a barátaim, és ott abban a pillanatban kiderült, hogy én is sokat jelentek nekik. Egy beteg kiszolgáltatott, sok nehézséggel kell szembenéznie a mindazt amit addig önállóan, minden nehézség nélkül megoldott, már nem tudja egyedül elvégezni. Azok a barátaim, akik végig ott álltak mellettem betegségem idején, az emberi élet méltóságát adták vissza nekem azokban az időkben, amikor arra nagyon nagy szükségem volt. Elmondhatatlanul sokat kaptam tőlük. Sok mindenben mentem keresztül, kemoterápiák sorozatain, besugárzáson, csontvelő vételen keresztül az összejt transzplantációig. Megtapasztaltam, milyen morfiummal élni, amikor minden kellemes és jó, és milyen, mikor elveszik rögtön rideg, hideg, kemény és fájdalmas lesz a világ.

Dr. Masszi Tamás, az összejtátültetést végző orvosom, amikor megismerkedtünk, azt mondta: csak vért és könnyeket tud ígérni, és azt, hogy előbb megölnek, aztán feltámasztanak. Hát körülbelül így is történt. Mikor megkérdeztem, hogy vagyok, mindig azt feleltem, hogy jól. Utólag jöttem rá, hogy közben keselyű tépte a májamat, kutyák marták a beleimet, émelyegtem, fáj a fejem, néha annyira, hogy azt hittem, belehalok. Ha felültem, véraláfutásos lett végig a combom, ha könyököltem, a könyököm, de jól voltam, elviselhető volt. Azóta nem félek a haláltól, de tudom, még nem jött el az időm. Mindannyian meg fogunk halni, akik élünk, és ennek akár örülhetnénk is, hiszen az is előfordulhatna, hogy nem léteznénk. Élni önmagában is éppen elég nagy csoda, nem biztos, hogy ezt életünk minden pillanatában tudjuk. A megszokás közönye (mint valami érzéstelenítő) eltompít minket, a közöny elrejteli előlünk az élet csodáit. Ha úgy tetszik, nagy árat fizettem azért, hogy ismét úgy lássam a világot, mintha most támolyognék életre, mert lényegében ez történt velem.

Miben hiszel? Hívő ember vagy?

Én az emberben hiszek, bár mostanában megfordul a fejemben néha, hogy ez ugyanolyan ábránd, mint akármelyik Istenben hinni.

Idén elegáns album jelent meg munkásságodról. Hol tartasz most, és mire vágysz még a pályán, az életben?

Nem tudom magam igazán menedzselni, abban reménykedem, hogy az új albumom majd ezt megteszi, bár ez nehezen fog menni, ha nem forgalmazom. Az élettől azt várom, hogy nyugodtan, békében hagyjanak dolgozni, mert nekem a munkám az életem.

Pletykálják, hogy elköltöztél Salföldről. Van ennek valós alapja. Ha igen, mi az oka?

Én a saját erőmből hoztam létre a munkahelyemet, a műtermemet. Most a tapolcai építési hatóság a közigazgatási hivatalal karöltve úgy döntött, hogy nem hagy dolgozni. Egy feljelentésre induló eljárásban megtiltotta a hatóság a műtermem használatát, úgy, hogy annak műszaki állapotát senki nem vizsgálta. Az épület 15 éve áll ebben a formában, mert a 200 éves gazdasági épületet 1993-ban újítottam fel egy 1992-es jogerős építési engedély alapján. Igaz ugyan, hogy a törvény által a hatóságnak biztosított intézkedési időből kicsúszva intézkednek, de hát kit érdekel? Igaz ugyan, hogy az intézkedés diszkriminatív, hiszen az országban az ingatlanok jó részének nincs használatba vételi engedélye, de hát kit érdekel? Igaz ugyan, hogy a munkám akadályoztatása ilyen indokkal aránytalan korlátozás, de hát kit érdekel? Igaz ugyan, hogy megsértették a tisztességes eljáráshoz való jogomat, és senkit nem érdekel, hogy jóhiszeműen szerzett jogról van szó (műterem használata), de hát kit érdekel? A Közigazgatási Eljárási Törvényt minden intézkedéskor megsértették, de hát ez kit érdekel? Eleinte megdöbbenett az a hihetetlen cinizmus, amit tapasztaltam. Már nem lep meg az sem, ha egy közigazgatási tisztviselő félrevezeti a bíróságot, és persze az sem, hogy még ez sem érdekel senkit. Vannak persze kérdéseim, kinek, kiknek az érdekeit szolgálja ez a hivatali procedura, amikor a közigazgatási törvény kimondja, hogy kétes esetekben az ügyfél javára kell döntenet. Ebből a karkai eljárásból úgy tűnik, hogy ezen a vidéken nem becsülik, amit létrehoztam, vagy nem tartják értéknek. Harminckét éve élek itt, pontosan tudom, hogy más esetekben hogy járnak el a hatóságok. Barátaimmal beszélgetve úgy látjuk, nekem nem a hivatalokkal való küzdelem a dolgom, nem erre kaptam még időt és életet, hanem folytatnom kell a munkámat. Ha Salföldön megakadályoznak ebben, más hol kell folytatnom. Úgy látjuk, Salföldet egy fejezetnek kell tekintenem az életemben, és úgy látszik, ez a fejezet lezárult. Meg kell keresnem azt a helyet, ahol hagynak dolgozni és ahol talán még meg is becsülnék. 1968 után negyven évvel úgy tűnik, ugyanazért kell megharcolnom újra, hogy dolgozzak, hogy azt csinálhassam, amit szeretek és tudok.